

ОБСТАВИНИ, ЩО ВРАХОВУЮТЬСЯ ПРИ ПРИЗНАЧЕННІ БІЛЬШ М'ЯКОГО ПОКАРАННЯ, НІЖ ПЕРЕДБАЧЕНО КК УКРАЇНИ

ЦАЛКО Діана Миколаївна - Київський міжнародний університет

<https://orcid.org/0009-0001-7559-5884>

БІСЮК Олена Сергіївна - завідувач кафедри публічного та європейського права, к.ю.н., доцент, Київський міжнародний університет

<https://orcid.org/0000-0002-1570-2721>

УДК 343.3

DOI: <https://doi.org/10.32782/NP.2024.1.20>

Статтю присвячено дослідженню обставин, що враховуються при призначенні більш м'якого покарання, ніж передбачено Кримінальним кодексом України. Автори здійснюють комплексний аналіз судової практики, аналізують правила та критерії, якими керується суд при обранні меншого суворого виду покарання, визначаючи їх порівняльну суворість згідно із законодавчим переліком. Стаття розглядає можливість переходу до іншого виду основного покарання та умов, за якими це може відбутися. Автори також досліджують вимоги до осіб, яким може бути призначено менше суворе покарання, і вказують на бажання призначити близьких за ступенем суворості від основного покарання. Висвітлюються точки зору вчених щодо призначення більшого м'якого покарання в рамках санкцій статті та його відповідність конкретним справам. Ця робота сприятиме глибшому розумінню правових аспектів зазначених кримінальних норм та сприятиме подальшому розвитку правової практики в цій області.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, покарання; призначення покарання; індивідуалізація покарання; критерії індивідуалізації покарання; обставини, що пом'якшують покарання.

Актуальність теми дослідження

Покарання є основною формою реалізації кримінальної відповідальності та покликане виступати засобом охорони найбільш важливих суспільних відносин від кримі-

нально-протиправних посягань шляхом здійснення карального впливу на засудженого з метою його виправлення, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженим, так і іншими особами. Призначення судом покарання об'єктивно виступає заключним етапом здійснення правосуддя. При призначенні покарання суд повинен застосовувати індивідуальний підхід, враховувати особливості кожного вчиненого кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила. Тому призначення покарання, з урахуванням ступеня тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, особи винного та обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання, повинно максимально сприяти досягненню мети покарання. Важливу роль в індивідуалізації покарання відіграють обставини, які пом'якшують покарання.

Актуальність наукового дослідження обставин, які пом'якшують покарання, значною мірою зумовлена також потребами судової практики, у якій нерідко спостерігаються різні підходи до врахування цих обставин при призначенні покарання. Призначаючи покарання, суди інколи обмежуються у вироку лише вказівкою на те, що у справі враховано всі обставини вчиненого кримінального правопорушення без детального аналізу фактичних даних. Вирішення цих та інших питань має важливе значення для індивідуалізації покарання та обумовлює актуальність дослідження.

Аналіз досліджень і публікацій щодо обраної тематики

У теорії кримінального права та в кримінальному законі обставинам, які пом'якшують покарання, приділяється значна увага, що свідчить про їх важливе кримінально-правове значення. Дослідженню зазначених аспектів правового регулювання приділили увагу І. І. Давидович, О. О. Дудоров, О. В. Євдокімова, Т. І. Іванюк, В. В. Полтавець, Т. І. Сахарук, Н. А. Сторчак, Л. М. Федорак, М. І. Хавронюк та інші вчені. Однак на сьогодні не втратили актуальності питання належного виконання зазначених законодавчих вимог, а також доцільності чи, навпаки, недоцільності їх деталізації для забезпечення належного врахування судом під час призначення покарання.

У теорії кримінального права залишаються спірними та не вирішеними питання застосування обставин, які пом'якшують покарання. Так, не вирішеним є питання про місце обставин, які пом'якшують покарання, серед загальних засад призначення покарання. Немає єдності думок щодо правової природи обставин, які пом'якшують покарання. Дискусійними залишаються питання, чи потрібно і як саме конкретизувати в законі кримінально-правове значення обставин, які пом'якшують покарання. Потребують також вивчення питання змісту та вичерпного переліку обставин, які пом'якшують покарання, у чинному КК України.

Мета дослідження: узагальнення проблем призначення менш суворого покарання в рамках санкцій статті КК України та його відповідність конкретним справам.

Основний зміст дослідження

Установлені в Кримінальному кодексі України (далі — КК України) [5] відносно визначені, альтернативні та кумулятивні санкції надають суду великі можливості для індивідуалізації покарання. Проте різноманіття життєвих ситуацій може привести до того, що навіть мінімальне покарання в межах санкції буде в конкретному випадку надто суворим і таким, що не відповідає тяжкості вчиненого й особі винного,

внаслідок чого не збігається з тими його цілями, які сформульовані у ст. 50 КК України. З огляду на зазначені ситуації ст. 69 КК України надає суду право в особливих (виняткових) випадках вийти за межі санкції статті Особливої частини КК України, яка встановлює відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення, і призначити більш м'яке покарання порівняно з тим, яке передбачене у цій санкції [6].

Відповідно до абз. 1 п. 8 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003р. № 7 призначення основного покарання, нижчого від найнижчої межі, передбаченої законом за це кримінальне правопорушення, або перехід до іншого, більш м'якого виду основного покарання, або непризначення обов'язкового додаткового покарання може мати місце лише за наявності декількох (не менше двох) обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного [8].

Відповідно до ст. 69 КК України передумовою призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, є вчинення особою кримінального правопорушення будь-якого ступеня тяжкості. З цього положення є один виняток, а саме: згідно з ч. 2 ст. 69 КК України суд може не призначити додаткового покарання, що передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України як обов'язкове, за винятком випадків призначення покарання за вчинення кримінального правопорушення, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Підстава застосування ст. 69 КК України складається з двох елементів, що характеризують вчинене кримінальне правопорушення і особу винного, а саме: а) наявність кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення; б) дані, що певним чином характеризують особу винного. Так, першим елементом підстави призначення більш м'якого пока-

рання, ніж передбачено законом, є наявність кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення. З аналізу цього законодавчого положення можна дійти висновку, що закон вказує на певні кількісні та якісні показники таких обставин.

По-перше, їх має бути декілька, тобто не менше двох таких обставин. Максимальна кількість обставин, що пом'якшують покарання, для застосування ст. 69 КК України у законі не встановлена. Саме тому їх кількісна характеристика, з урахуванням якісних показників, має пропорційний вплив на вибір міри більш м'якого покарання — чим більшу кількість обставин, що пом'якшують покарання, встановлено по конкретній справі, тим більше підстав у суду призначити більш м'яке покарання (за наявності всіх інших умов застосування ст. 69 КК України). Навпаки, відсутність таких обставин у справі або наявність лише однієї обставини, що пом'якшує покарання, виключає можливість застосування ст. 69 КК України.

По-друге, встановлюючи обставини, що пом'якшують покарання, суд ураховує як ті з них, що перелічені в ч. 1 ст. 66 КК України, так і ті, що визнаються судом такими на підставі ч. 2 ст. 66 КК України. Цей висновок базується на тому, що перелік обставин, які пом'якшують покарання та зазначені в ч. 1 ст. 66 КК України, не є вичерпним. Суд, проаналізувавши всі обставини справи та визнавши такими, що пом'якшують покарання, ті, які не зазначені в ч. 1 ст. 66 КК України, повинен їм надати належну правову оцінку, тобто врахувати всі у сукупності при обранні міри покарання та при застосуванні того чи іншого інституту, положення кримінального права. Тим паче жодних застережень з цього приводу ст. 69 КК України не містить.

По-третє, ці обставини мають знижувати ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, причому знижувати істотно, тобто настільки, що призначення винному навіть мінімального покарання (виду і розміру) в межах санкції статті (частини статті) Особливої частини КК України було б явно недоцільним. У рамках цього

положення необхідно звернути увагу на декілька моментів.

1. Йдеться про обставини, що знижують ступінь тяжкості кримінального правопорушення. Слід зазначити, що обставини, які пом'якшують покарання, залежно від того, що саме вони характеризують, можна поділити на обставини, які характеризують: а) кримінальне правопорушення (його тяжкість); б) особу винного; в) як кримінальне правопорушення, так і особу винного. Обставини, що характеризують тяжкість кримінального правопорушення, виникають у момент його вчинення та безпосередньо з ним пов'язані. У зв'язку з зазначеним, при встановленні цього елемента підстави застосування ст. 69 КК України, необхідно брати до уваги лише ті обставини, що пом'якшують покарання та визначають менший ступінь тяжкості кримінального правопорушення.

У судовій практиці обставинами, що свідчать про доцільність застосування ст. 69 КК України, найчастіше визнаються: запобігання шкідливим наслідкам кримінального правопорушення з боку винного, добровільне відшкодування збитків, вчинення кримінального правопорушення через збіг тяжких особистих обставин, відсутність тяжких наслідків, щире каяття винного та активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення, другорядна роль у вчиненні кримінального правопорушення тощо. Така позиція, на наш погляд, потребує певного уточнення. Це пов'язано з тим, що одним з елементів підстави застосування ст. 69 КК України є врахування особи винного, тобто даних, що її характеризують. У зв'язку з цим при встановленні першого елемента підстави призначення більш м'якого покарання необхідно з'ясувати лише ті обставини, що впливають саме на тяжкість кримінального правопорушення і не належать до характеристики особи винного.

Саме тому не досить коректним є тлумачення ст. 69 КК України, яке надав Пленум Верховного Суду України в абз. 2 п. 8 постанови від 24 жовтня 2003 р. № 7, відповідно до якого в кожному такому випадку суд зобов'язаний у мотивувальній частині виро-

ку зазначити, які саме обставини справи або дані про особу підсудного він визнає такими, що істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину. По-перше, при вказівці на врахування обставин справи та особи винного Пленум Верховного Суду України зазначив сполучник «або», тоді, коли слідує КК України використовувати сполучник «і». По-друге, дані про особу винного характеризують небезпечність особи винного, а не тяжкість кримінального правопорушення [8].

2. Зазначені обставини мають не просто знижувати ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, а знижувати його істотно. Відомо, що тяжкість кримінального правопорушення — це категорія оціночна. Оціночною категорією є й істотність зниження ступеня тяжкості кримінального правопорушення. На наш погляд, говорити про істотне зниження ступеня тяжкості кримінального правопорушення можна у разі, коли воно відбувається настільки, що призначення винному навіть мінімального покарання (виду і розміру) в межах санкції статті (частини статті) Особливої частини КК буде явно недоцільним.

Другим елементом підстави призначення більш м'якого покарання ніж передбачено законом є дані, що певним чином характеризують особу винного. Аналізуючи цей елемент підстави призначення більш м'якого покарання, слід звернути увагу на декілька моментів.

Закон не зазначає, які саме дані про особу слід ураховувати. Оскільки жодних обмежень щодо характеристики особи у ст. 69 КК України не встановлено, то можна дійти висновку, що всі дані, що характеризують особу винного, необхідно оцінювати при вирішенні питання про можливість призначення більш м'якого покарання. Ці дані можуть бути як пов'язані, так і не пов'язані зі вчиненням кримінального правопорушення, зокрема, до уваги доцільно брати: обставини, що характеризують вік особи (неповнолітній чи похилий), стан здоров'я, зразкову поведінку особи в побуті як до, так і після вчинення кримінального правопорушення, трудову діяльність, позитивну характеристику, прагнення залагодити за-

подіану шкоду, сприяти у розкритті кримінального правопорушення тощо. Тобто фактично мова повинна йти про врахування психологічних, фізіологічних та соціальних характеристик особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Пленум Верховного Суду України в абз. 2 п. 8 постанови від 24 жовтня 2003 р. № 7 також зазначив, що, оцінюючи дані про особу, необхідно враховувати не тільки мету й мотиви, якими вона керувалась при вчиненні злочину, а й її роль серед співучасників, поведінку під час та після вчинення злочинних дій тощо [8].

Водночас виникає закономірне питання: яким саме чином встановлені за справою дані повинні характеризувати особу винного? Оскільки йдеться про встановлення одного з елементів підстави для застосування ст. 69 КК України, то очевидно, що для її наявності необхідно встановити, що дані про особу характеризують її з позитивного боку. Тобто в усіх цих випадках повинні бути встановлені такі дані про особу винного, які дають суду можливість дійти обґрунтованого висновку, що застосування ст. 69 КК України буде цілком достатнім для досягнення цілей покарання.

Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, можливе лише за наявності двох розглянутих елементів підстави застосування ст. 69 КК України в їх єдності та сукупності. Якщо судом встановлені тільки обставини, що пом'якшують покарання, або тільки позитивні дані про особу винного, тобто лише один із зазначених елементів підстави, то застосування ст. 69 КК України є неприпустимим.

У зв'язку з дослідженням виникає також питання: а як вчинити в ситуації, коли наявні обставини, що як обтяжують, так і пом'якшують покарання? Вважаємо, що існування окремих обставин, які обтяжують покарання, та певних негативних даних про особу винного не є перешкодою для застосування ст. 69 КК України, якщо буде встановлено, що обставини, які пом'якшують покарання, та позитивна характеристика особи винного за якісно-кількісними показниками домінують над обставинами, що його обтяжують та негативно характеризують особу.

У літературі висловлюється й інша позиція. Так, є позиція, що законодавець, передбачаючи можливість призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, говорить про обставини, що пом'якшують покарання та характеризують особу винного у тому сенсі, що ці обставини зменшують суспільну небезпечність вчиненого та особи винного. Навпаки, обставини, що обтяжують покарання, свідчать про підвищену суспільну небезпечність винного, тому у суду немає підстав для застосування до нього більш м'якого покарання, ніж передбачено законом [9].

Так, існує позиція, що встановлення обставин, що обтяжують покарання, виключає застосування положення КК України щодо призначення більш м'якого покарання, проте навряд чи можна погодитися з такою категоричністю, бо так звана «проста» обставина, що обтяжує покарання, навряд чи може нейтралізувати обставину, яка його пом'якшує та істотно знижує ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення. Крім того, таких обставин повинно бути декілька. До того ж й обставини, що характеризують особу винного, теж обов'язково беруться до уваги.

Вплив обставин, що пом'якшують покарання, на призначення більш м'якого покарання полягає в тому, що суд може застосувати одне з таких правил (варіантів) його призначення:

1. Призначити основне покарання нижче від найнижчої межі, встановленої у санкції статті (частини статті) Особливої частини КК України, яка передбачає відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення. У такому випадку суд призначає той самий вид (в альтернативній санкції — один із тих видів) основного покарання, який і передбачено в санкції, але при цьому виходить за мінімальну межу, встановлену для цього виду покарання в санкції. Причому це покарання не може бути призначено нижче мінімуму, передбаченого для цього виду покарання у відповідній статті Загальної частини КК України, що регламентує застосування конкретного виду покарання. На це звертає увагу судів і Пленум Верхов-

ного Суду України в абз. 3 п. 8 постанови від 24 жовтня 2003 р. № 7 [10].

Звичайно, такий підхід можливий, якщо в санкції статті встановлено мінімальний строк такого виду покарання. Тому неможливо призначити покарання нижче від найнижчої межі у разі, коли його мінімальний строк (розмір) у санкції статті (частини статті) Особливої частини КК не зазначено, і отже, він збігається з тим мінімумом, який встановлено для цього виду покарання в Загальній частині КК.

Слід також зазначити, що «призначенню покарання, нижчого від найнижчої межі, передбаченої санкцією статті Особливої частини КК України, не перешкоджає наявність у цій же санкції альтернативних, більш м'яких покарань» (абз. 6 п. 8 постанови від 24 жовтня 2003 р. № 7). У зв'язку з цим вважаємо, що норма КК України, положення якої досліджуються, повинна мати назву не «призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом», а «призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено санкцією статті (частини статті) Особливої частини КК».

2. Перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті (частини статті) Особливої частини КК України, що передбачає відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення. Такий перехід означає, що суд призначає покарання, яке не зазначене в санкції статті Особливої частини КК України та яке є більш м'яким порівняно із потенційно обраним покаранням. Тобто суд призначає покарання, яке:

1) не зазначене в санкції статті (частини статті) Особливої частини КК України;

2) це покарання є більш м'яким порівняно з тим, яке передбачене у відносно визначеній санкції або порівняно з потенційно обраним покаранням, яке фігурує в альтернативній санкції.

У цьому аспекті принциповим є з'ясування питання, що означає «більш м'яке покарання»? У літературі поняття «більш м'яке покарання» або не розкривається, або визначається як покарання, що в законодавчому переліку, встановленому в ст. 51 КК України, передбачено вище, тобто

поставлено на «сходінку» вище того, щодо якого здійснюється порівняння. Водночас у ст. 51 КК України прямо не зазначено, що передбачені тут види покарань розташовані в певній послідовності за ступенем їх суворості — від менш суворого до більш суворого. У науці кримінального права висловлюється позиція, що система покарань закріплена в ст. 51 КК України у вигляді встановленого кримінальним законом і обов'язкового для суду переліку покарань, у якому всі вони розташовані у певному порядку — за ступенем їх суворості [7]. Але це лише наукове тлумачення норми закону. Що ж свідчить про те, що в ст. 51 КК України покарання розташовані за ступенем суворості, чи є правові підстави говорити про те, що, наприклад, арешт є більш м'яким покаранням, ніж обмеження волі?

Слід зазначити, що розподіл покарань за ступенем суворості на більш і менш суворі (більш і менш м'які) прямо впливає з приписів кримінального закону. Так, згідно з ч. 1 ст. 70 КК України при сукупності кримінальних правопорушень суд, призначивши покарання за кожне кримінальне правопорушення окремо, визначає остаточне покарання шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим або шляхом повного чи часткового складання призначених покарань. Відповідно до ч. 1 ст. 82 КК України особам, що відбувають покарання у виді обмеження або позбавлення волі, невідбута частина покарання може бути замінена судом більш м'яким покаранням.

Уявляється, що докази того, що в ст. 51 КК України законодавець розташував покарання за ступенем їх суворості, містяться в ч. 1 ст. 72 КК України, у якій не тільки зазначено, що при складанні покарань менш суворий вид покарання переводиться в більш суворий вид, а й встановлені відповідні еквіваленти, на основі яких можна визначити співвідношення за суворістю між різними видами покарань.

Деякі вчені стверджують, що при встановленні більш м'якого покарання необхідно враховувати не тільки його суворість, а й строк (розмір). В окремих випадках таке зіставлення дає сам закон. Наприклад, з аналізу ч. 1 ст. 72 КК України можна зробити

висновок про те, що один день позбавлення волі дорівнює двом дням обмеження волі. Тому хоча позбавлення волі більш суворе покарання, ніж обмеження волі, але п'ять років обмеження волі, несуть більший каральний заряд, ніж один рік позбавлення волі. Каральна ж сила майнових покарань залежить від розміру штрафу і вартості майна, що конфіскується.

Безумовно, суворість покарання, що призначається винному, в кожній конкретній ситуації оцінюється ним. Проте, на наш погляд, подібні висловлювання позбавлені достатніх підстав, бо закон встановлює систему покарань за ступенем їх суворості незалежно від міри (розміру, строку) того або іншого виду покарання, а виходячи з загальноновизнаної ієрархії цінностей, а також характеру й обсягу тих правообмежень, яких зазнає особа. Тому позбавлення волі строком на один рік завжди буде більш суворим покаранням, ніж, скажімо, обмеження волі навіть строком на п'ять років. На підтвердження цієї позиції можна послатися на конструкцію альтернативних санкцій статей Особливої частини КК України, де покарання також розташовані за ступенем їх суворості, і при цьому більш м'яке покарання може бути встановлено на більш тривалий строк, ніж більш суворе покарання, яке в тій же санкції передбачене (наприклад, ч. 1 ст. 371 КК України). Більше того, відповідно до положень Загальної частини КК, більш суворе покарання може призначатися на менший строк, ніж менш суворе. Так, покарання у виді виправних робіт призначається на строк від шести місяців до двох років, а більш суворе покарання у виді арешту встановлюється на строк від одного до шести місяців. Таким чином, суворість покарань не пов'язана з конкретною їх мірою (строком, розміром).

Отже, незважаючи на те, що різні види покарання, передбачені ст. 51 КК України, можуть призначатися на різні строки й у різних розмірах, більш м'яким покаранням є покарання, яке в законодавчому їх переліку розташоване вище. У разі обрання більш м'якого покарання суд повинен керуватися такими правилами:

1) суд має право призначити будь-який більш м'який вид основного покарання, керуючись при визначенні їх порівняльної суворості законодавчим переліком покарань, встановленим у ст. 51 КК України;

2) можливо здійснювати перехід до іншого, більш м'якого виду основного покарання, яке є проміжним стосовно альтернативних видів покарань, передбачених у санкції статті Особливої частини КК України [3], бо у ст. 69 КК України мова йде про призначення більш м'якого покарання, встановленого не для санкції в цілому, а для конкретного виду (розміру) покарання. У теорії кримінального права була висловлена думка про те, що можливість призначити більш м'яке покарання, яке не зазначено в санкції статті КК України та є проміжним, щодо передбачених у ній покарань виключається [7]. Висловлювалась і менш радикальна позиція. Окремі дослідники стверджують, що призначення більш м'якого покарання є виправданим лише у двох випадках: а) коли санкція статті Особливої частини КК України передбачає лише позбавлення волі як єдиний вид покарання; б) коли всі види покарань, передбачені санкцією з урахуванням їх характеру, строків та розміру, не відповідають характеру та ступеня суспільної небезпечності вчиненого кримінального правопорушення або призначення більш м'якого покарання за це кримінальне правопорушення, повинно допускатися лише у випадках, коли всі види покарань, передбачені санкцією, не можуть бути застосовані у зв'язку з їх надзвичайною суворістю [8]. Допускається призначення покарання, коли менш суворий вид покарання не може забезпечити досягнення його цілей, а мінімальний строк більш суворого виду покарання за обставинами справи є доволі суворим;

3) при цьому суд повинен ураховувати, що призначити як більш м'яке покарання спеціальний його вид суд може тільки тоді, коли засуджений відповідає вимогам щодо осіб, яким може бути призначене таке покарання;

4) при переході до іншого більш м'якого покарання, ніж передбачено в санкції, суд може призначити його в межах мінімуму

і максимуму, встановлених у відповідній статті Загальної частини КК України;

5) бажано б призначити найближчий за ступенем суворості вид основного покарання. Як правильно стверджує О. В. Євдокімова, доцільно закріпити у ст. 69 КК України вимоги, відповідно до яких суд здійснював би перехід до іншого, більш м'якого покарання, поетапно, східчасто. І тільки якщо це основне покарання не може бути призначене у зв'язку з існуванням в КК заборони на його застосування до конкретної особи, може бути розглянута можливість обрання інших, ще більш м'яких видів покарання [3].

3. За наявності підстав, передбачених у ч. 1 ст. 69 КК України, і керуючись ч. 2 цієї статті, суд має право не призначити таке додаткове покарання, що передбачене в санкції статті Особливої частини КК України як обов'язкове. Необхідно також, щоб додаткове покарання було, по-перше, безпосередньо передбачене в санкції статті, за якою засуджується винний і, по-друге, закріплене в санкції як обов'язкове. Слід зазначити, що додаткове покарання не може бути тотожним або однорідним, а також більш суворим, ніж основне покарання, яке призначається за те саме кримінальне правопорушення.

Наприкінці слід вказати, що рішення суду щодо застосування ст. 69 КК України має бути належним чином умотивоване у вироку з обов'язковим посиланням на цю норму.

Висновки

Узагальнення викладеного дозволяє покращити розуміння процесу призначення менш суворого покарання, ніж передбачено Кримінальним кодексом України (КК). Автори провели детальний аналіз судової практики, висвітлили правила та критерії, які враховуються судом при виборі менш суворого виду покарання, і порівняли їх із законодавчим переліком. Стаття розглядає можливість переходу до іншого виду основного покарання та умови цього переходу.

Отже, значення обставин, які пом'якшують покарання, полягає у тому,

що вони, у сукупності з іншими, передбаченими законом критеріями індивідуалізації покарання, впливають на вид, строк (розмір) покарання, яке призначається судом за вчинене особою кримінальне правопорушення. Наявність у справі обставин, які пом'якшують покарання, дає суду підстави призначити більш м'який вид покарання, передбачений в альтернативній санкції статті КК України, яка встановлює відповідальність за вчинене особою кримінальне правопорушення, а також призначити підсудному наблизений до мінімального або мінімальний строк (розмір) відповідного виду покарання. За сукупності обставин, які пом'якшують покарання та наявності інших умов, передбачених ч. 1 ст. 69 КК України, суд має право призначити основне покарання нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті Особливої частини КК України, або перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті, яка передбачає відповідальність за вчинене особою кримінальне правопорушення, або не призначити додаткового покарання, що передбачене в санкції статті Особливої частини цього Кодексу як обов'язкове.

Варто зазначити, що вдосконалення законодавства та практичних аспектів при призначенні покарання сприятимуть покращенню справедливості та ефективності кримінально-правової системи України.

Література

1. Бережнюк В. М. Деякі аспекти характеристики обставин, що пом'якшують покарання при його індивідуалізації. *Університетські наукові записки*, 2019, Том 18, № 3 (71), С. 387-394. URL: www.unz.univer.km.ua
2. Дудоров О. О. Обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання: поняття, правова природа, значення. *Вісник Запорізького національного університету*. 2011. № 1. С. 204–211.
3. Євдокімова О. В. Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом : автореф. дис. ... канд. юрид. Наук. Харків, 2007. С. 14.

4. Іванюк Т. І. Обставини, які пом'якшують покарання, за кримінальним правом України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2006. 203 с. URL: http://bookwu.net/book_obstaviniyakiromyakshuyut-pokarannyaza-kriminalnimpravom-ukrani_899/3_vstup

5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III (із змінами та доповненнями).

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

6. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-ге вид., пере- робл. і допов. Харків: Право, 2010. С. 362–363.

7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За заг. ред. Копотуна І. М. Київ: «К Н Т», 2023. 932 с.

8. Про практику призначення судами кримінального покарання: постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03#Text>

9. Самойленко Є. Ю. Призначення покарання за наявності обставин, що його пом'якшують, за кримінальним правом України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2012. 217 с.

10. Сахарук Т. В. Загальні засади призначення покарання за кримінальним правом України та зарубіжних країн: порівняльний аналіз: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2006. 196 с.

11. Сторчак Н. А. Обставини, які пом'якшують та обтяжують покарання: теоретичний і практичний вимір. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 4. С. 364–366

12. Федорак Л. М. Проблеми призначення покарання при наявності у кримінальній справі як пом'якшуючих, так і обтяжуючих покарання обставин. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2009. Вип. 21. С. 221–225. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvchzu_2009_21_36

13. Яценко А. М. Деякі аспекти індивідуалізації покарання під час його призначення (пункт 3 частини 1 статті 65 КК України). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 2. С. 94–97.

Tsalko Diana Mykolaivna

master of law

Institute of International Relations and Law

Kyiv International University

<https://orcid.org/0009-0001-7559-5884>

Bisiuk Olena Serhiivna

candidate of legal sciences, associate professor.

the Head of department of Public and

European law

Kyiv International University

<https://orcid.org/0000-0002-1570-2721>

**CIRCUMSTANCES WHICH ARE
TAKEN INTO ACCOUNT WHEN
THE APPOINTMENT OF A LESSER
PUNISHMENT THAN PROVIDED FOR BY
THE CRC OF UKRAINE**

The scientific article improves our understanding of the process of imposing a less severe punishment than is prescribed by the Criminal Code of Ukraine. The author makes a detailed analysis of court practice, considering the rules and criteria that the court takes into account when choosing a less severe type of punishment and comparing them with the legislative list. The article considers in detail the possibility of transition to another type of basic punishment and the conditions of this transition.

The authors analyze the requirements that must be met by persons who are given the least severe punishment and highlight the desire of the court to impose punishments close to the main one. The article also takes into account the various points of view of scientists on the issue of imposing a less severe punishment within the framework of sanctions of the Criminal Code and its relevance to specific cases.

These are circumstances that reduce the severity of the criminal offense. It should be noted that mitigating circumstances, depending on what they characterize, can be divided into circumstances that characterize: a) a criminal offense (its gravity); b) the identity of the culprit; c) both the criminal offense and the identity of the culprit. Circumstances characterizing the severity of a criminal offense arise at the time of its commission and are directly related to it. In connection with the above, when establishing this element of the basis for the application of Art. 69 of the Criminal Code, it is necessary to take into account only those circumstances that mitigate the punishment and determine the lesser degree of severity of the criminal offense.

In our opinion, it is possible to talk about a significant reduction in the severity of a criminal offense in the event that it occurs to such an extent that the imposition of even the minimum punishment (type and amount) within the sanction of the article (part of the article) of the Special Part of the Criminal Code would be clearly inappropriate.

The conclusions made in the article can become the basis for further discussions and support the development of legal practice in the field of criminal justice. The article opens up opportunities for improving the legislation and practical aspects of sentencing, which allows improve the justice and efficiency of the criminal justice system.

Key words: *criminal offense, punishment; sentencing; individualization of punishment; criteria for individualization of punishment; circumstances that mitigate punishment.*